

тецтво» / Олена Гайдамака // Початкова школа. – Київ, 2015. – № 12. – С. 26–31.

2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua> – Назва з титлу. екрана.

3. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Людмила Михайлівна Масол. – Київ : Промінь, 2006. – 432 с.

4. Постанова Кабінету міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/> – Назва з титлу. екрана.

5. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/> – Назва з титлу. екрана.

6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : [навч. посібник] / Оксана Петрівна Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

References

1. Haidamaka, O. (2015). *Osoblyvosti metodyky polikhudozhnoho vykhovannia molodshykh shkoliariv na urokakh intehrovanoho kursu "Mystetstvo"* [Features of the methods of poly-arts education of primary schoolchildren at lessons of the integrated course "Art"]. *Pochatkova Shkola*, 12, 26–31.

2. *Zakon Ukrainy "Pro osvitu"* [The Law of Ukraine "On Education"]. Retrieved from <http://www.mon.gov.ua>

3. Masol, L. M. (2006). *Zahalna mystetska osvita: teoriia i praktyka* [General artistic education: Theory and practice]. Kyiv: Promin.

4. *Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018). Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu pochatkovoї osvity* [On approval of the state standard of primary education]. (Regulation No. 87, February 21). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/>

5. *Rekomendatsiia 2006/962/Yes Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady "Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia"* [Recommendation 2006/962 / EC of the European Parliament and Council]. (2006, December 18). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua>

6. Rudnytska, O. P. (2005). *Pedahohika: zahalna ta mystetska* [Pedagogy: General and artistic]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018 р.

УДК 78.083.4 (15)

Абрамян Тетяна Олександрівна,

учитель ЗОШ I–III ступенів № 10, м. Торецьк, Україна,
e-mail: abramyantanya10-16@ukr.net

ВИВЧАЄМО КОЛИСКОВІ СВІТУ

Стаття порушує питання необхідності ознайомлення школярів на уроках мистецтва з колисковими піснями різних народів світу, стисло висвітлює функції, значення для фізичного, психічного й особистісного розвитку дітей колискових, розкриває особливості образів, текстів і мелодій та специфіку їх виконання. Грунтуючись на власному педагогічному досвіді, автор надає методичні рекомендації з використання проекту Є. Скворцової «Коліскові світу» з метою ознайомлення і вивчення школярами колискових пісень різних народів. Пропонує перелік тем, у межах вивчення яких доцільне застосування тих чи інших колискових з проекту, наводить окремі етапи уроків у 4–5-х класах з описом сприймання, аналізу, виконання колискових.

Ключові слова: колискові світу, колискові пісні Африки, Японії, Китаю, Білорусії, школярі, уроки музичного мистецтва.

Коліскові – одна з найяскравіших форм фольклору усіх народів світу. У цих піснях, які перед сном наспівує дитині мама, закладаються ті базові образи, що діють на людину впродовж усього її життя – вони виступають своєрідним ментальним геномом етнокультурної спільноти, членом якої стає дитина.

Збирали і вивчали колискові пісні десятки фольклористів, етнографів, педагогів. Цикли пісень чи окремі твори входили до збірників М. Максимовича, А. Метлинського, Я. Головацького, Марка Вовчка, М. Номиса, Б. Грінченка, Олени Пчілки, Лесі Українки, М. Гнатюка, І. Франка та ін. Коліскова є жанром народної, а з XVIII ст. – і професійної вокальної музики (О. Аляб'єв, Й. Брамс, М. Глінка, К. Стеценко, Ф. Надененко, П. Чайковський, Ф. Шуберт та ін.). Мелодії колискових стали невичерпним джерелом натхнення для авторів інструментальних творів у цьому жанрі (Й. Брамс, Е. Гріг, К. Дебюссі, М. Лисенко, М. Равель, А. Рубінштейн, І. Стравінській, Ф. Шопен та ін.).

Внесок у дослідження колискових зробили російські та радянські авто-

ри О. Ветухов, Г. Добряков, О. Капіца, М. Красноженова, Г. Барташевич, А. Мартинова та ін. Різні аспекти дослідження здійснюють сучасні українські й зарубіжні філологи (В. Головін, Ю. Ледняк, О. Марчун, Д. Мухамадієва, Н. Пеллінен, В. Черевченко та ін.). Проте, попри важливе значення цього жанру у формуванні особистості дитини, розвитку її естетичної, комунікативної, розумової, пізнавальної та інших сфер, вважаємо, що сучасних праць, які б ґрунтувалися на здобутках українських етномузикознавців (М. Максимович, О. Потєбня, Ф. Колесса, О. Роздольський, К. Квітка та ін.) і досліджували педагогічний потенціал колискових для виховання дітей різного віку, сьогодні бракує, хоча потреба в цьому зростає.

Перші колискові дитинка чує від матері та бабусі, починає вивчати в сім'ї, дитячому садку і на уроках мистецтва у загальноосвітній школі. У межах різних тем відповідно до чинної програми молодші школярі ознайомлюються з колисковими піснями свого народу, близькими і доступними їм і за змістом, і за мелодіями. Поступово перед школярами розкривається широкий світ

мистецтва і з допомогою вчителя музики на уроках вони відкривають для себе жанр колискових пісень різних країн. **Метою статті** є розкриття особливостей жанру колискових, надання вчителям музики методичних рекомендацій щодо ознайомлення учнів з піснями різних країн і регіонів світу на різних його етапах уроків мистецтва з наведенням конкретних прикладів.

Коліскові пісні є унікальним жанром, що поєднує слово і музику. Тож не дивно, що цей жанр вивчають фахівці різних галузей наукових знань. Філологи *колискову пісню* визначають як «синкретичний жанр позаобрядової родинної лірики для дітей, функціонально призначений для стимуляції засинання (заспокоєння дитини) та введення її у простір етнічної культури», наголошують на домінуванні ритмомелодичного начала порівняно зі значенням тексту, що пояснюється квазікомунікативністю мовленнєвих структур у складі творів жанру. «Квазікомунікативність колискової пісні визначається тим, що немовля чи малюк у ній не розглядається як свідомий комунікант, здатний до сприйняття більш-менш складного за сюжетотворчими показниками тексту. Виконання колискових пісень, їх зміст варіюється відповідно до віку дитини із подальшим наростанням ролі вербального компонента та поменшенням компонентів акціональних» [5, с. 10–11].

Здійснюючи комплексний аналіз української колискової пісні як специфічного жанру, дослідники виокремлюють її функції, розкривають особливості поезики, ритмомелодики.

Як вважає О. Марчун, найголовнішою і першою **функцією** колискової пісні є *стимулювання засинання дитини* – цьому сприяють монотонний наспів, текстова і музична ритміка й специфічна фонетика, яка є близькою до перших звуків дитини на стадіях агукування та белькотіння («*Ой люлечки-люлі, налетіли гулі*»). Тому через колискову пісню у дитини формується на підсвідомому рівні образ материнської мови. До інших функцій належать: замовляння, що пов'язано з пророцтвами, побажаннями, берегами (*Ой спи, дитя, не проснись, Поки мати з поля прийде Да принесе три квіточки: Перва квіт-*

ка сонлива, А друга дрімлива, А третя щаслива); пізнання (*А-а-а, а-а-а, коточок, Не йди рано в садочок, Не полохай галочок, Нехай зов'ють віночок Та з ручочки, із м'яточки, Та дитині да шапочки*); комунікативно-господарська (*Ой люлю, малий Івасеньку, Ой лю, лю, лю, лю! Тато на Поділю, мамуня в полю*); зняття внутрішньої емоційної напруги матері (*Люляй, люляй, синочку мой, не будь такий, як отець твій, бо твій отець пиячисько, Пропив з матки фарбаньчисько*). У одній колисковій не обов'язково реалізуються всі функції, але перша – наявна в усіх піснях [5, с. 8–9].

Сучасні психологи стверджують, що найбільше маленька дитина боїться хаосу, навали вражень від подій зовнішнього і внутрішнього життя, які їй потрібно якимось чином організувати, щоб зрозуміти й опанувати. Для цього необхідні образно-понятійні опори, до яких дитина прив'язуватиме мінливі події життя, організуватиме їх у зрозуміле для неї ціле. Ці опори дитина дістає зі звернених до неї слів (текстів) дорослих. Ось чому надзвичайно важливим є зміст – предметний і символічний – колискових, здатний закласти основи світогляду людини.

У *текстах* колискових звертають на себе увагу присутні в них: замовляння та побажання – здоров'я, довголіття, щасливої долі та ін.; характерні образи напівміфологічних істот – Сон, Дрімота, Доля, свійських тваринок – найчастіше Котика; відбиття родинних стосунків та побутових ситуацій; відображення найближчого до дитини навколишнього середовища та побутово-просторових реалій; а також текстові уривки для зняття емоційної напруги матері (а-а, а-а, а!) [5, с. 8–9]. *Зміст колискових пісень* є цікавим для дітей своїми кумедними ситуаціями, добрими чи лихими вчинками їхніх персонажів, зрозумілими дитині діями, які стимулюють до співпереживання, налаштовують на відповідний емоційний стан. Серед них – твори про саму дитину, її сон, годування, думки і почуття матері.

Колісковим пісням властива *проста мелодія* з наспівом у 3–4 ноти з висхідно-низхідними інтонаціями, повільним темпом і розміреним ритмом. Мелодія пісні спокійно й повільно рухається, в ній повторюються поспівки та ритміч-

ні фігури, що разом із повторюваними словами і фразами справляє заспокійливий ефект. В. Черевченко відмічає важливість *повтору* – композиційного компонента і одного із основних засобів поетичної виразності колісанок, наприклад: *а-а-а; е-е-е; ой ну, люлі, люлі, бай; гаю, гаю, гаю; ой гойда, гойда, ой гойда, гойда; туп, туп* тощо, що надає творові особливого звучання [7]. Оскільки немовлятам значення слів ще не доступне, вони добре сприймають мелодійний, ритмічний, звуковий образ твору.

У *виконанні колискової* відіграють роль: застосовувані виконавцем сила голосу, тембр, дикція, що відображають його стан і передаються дитині, яка добре це відчуває; постійний супровід колискової різноманітними жестами (ритмічними, емоційними, образними) як одними з інструментів комунікації; характерні ритмомелодичні риси – переважно низький регістр співу, темпо-динамічна стабільність; обмежене використання мелізматики, спів на *piano* [5, с. 10–11].

Коліскові пісні мають важливе значення для **фізичного здоров'я, психічного розвитку і становлення дитини як особистості**. Вони покращують фізичний стан маляти, що перебуває поруч із близькою людиною, чує її голос, ніжні інтонації, сприймає тілесно руки мами і ритм її рухів. Коліскових співають тихим голосом увечері, коли дитина перебуває в стані «передсну» (його характеризують: розслаблене тількице, заплещені оченята, спокійне дихання). Ситуація заколисування, коли мамі й малюку фізично і психічно комфортно, нагадує спільну медитацію – ось чому психологи й арттерапевти пропонують як один із оздоровчих засобів слухання колискових і виконання розмірених і плавних рухів, малювання під музику цих творів, підспівування, малювання у повітрі образів та ін. прийоми.

Образи колискової пісні залучають дитину до культурного простору етносу, надають їй перших уявлень про світ. Через мову колискових діти засвоюють моральні поняття, ідеї та ідеали, виробляють власні переконання, ціннісні орієнтири. Коліскові містять надзвичайно важливі для дитини постулати: задають просторові та часові перспек-

тиви життя дитини, наприклад, формують образ краєчку – тієї забороненої межі, яку не потрібно поки що перетинати, доки ти ще малий («баю, не лягай скраю, бо сіренький вовчок схопить за бочок»); закладають перспективу майбутнього дорослішання і дорослого життя (праці, сім'ї); представляють моральні категорії, необхідні для життя правила поведінки та моделі стосунків зі старшими і молодшими, образ соціального простору, в якому дитина знайде своє місце.

Оскільки в центрі колискової перебуває дитина, – їй передається базова довіра до безпечного світу (у вигляді домівки), на основі якої закладається оптимізм, позитивне ставлення до світу і самої себе в дорослому віці. Через пісню малюк впевнюється у своїй бажаності, любові, захищеності, гарантованості позитивного відгуку на свої потреби. На цьому психологічному підґрунті базується бажання жити у світі, що підтримує людину в дорослому житті наперекір будь-яким негараздам.

Слід зазначити, що наспівування колискових дітям як ритуал, як частина нашої культури і традицій зазнало значних змін. Нині у процес первинної орієнтації малюка у світі потужно втручаються сучасні інфанти-медіа (індустрія продукції для найменших дітей), відбувається рання медіасоціалізація, коли колискові й казки батьків перед сном замінюються мультфільмами. Сприймання з екрану має деяку психологічну подібність до трансних медитаційних станів, але вони не синхронізовані тілесними ритмами з близькою людиною, не дають відчуття базової безпеки та захищеності. Зміст медіаповідомлення малюки та й дошкільники ще не можуть критично сприймати, він входить у дитячу психіку як культурна програма, однак якість цього соціального гену (або інформаційного вірусу) не пройшла випробування багатьма попередніми поколіннями. Ось у чому відмінність і в певному сенсі небезпека мультфільмів для розвитку дитини, якщо порівняти їх з колисковими піснями.

Жанр колискових пісень становить найбагатший культурний пласт будь-якого народу, нації, народності світу, що може створювати в слухачів гли-

бокі емоційні враження, поглиблювати духовний рівень сучасної особистості. Слід пам'ятати про це і надавати дітям для сприймання і вивчення найкращі зразки українських колискових у виконанні Ніни Матвієнко, Аннички Ворончак, Лесі Горової, Росави та ін.

Відомо, що колискові надихали композиторів на створення великих форм із використанням народних мелодій, інструментальних творів з аналогічною назвою. Так, одна з найвідоміших українських колискових – «Ой ходить сон, коло вікон», яку американський композитор Джордж Гершвін почув у Нью-Йорку у виконанні Українського Національного Хору Олександра Кошиця, надихнула його в 1935 р. написати арію «Summertime» для опери «Поргі і Бесс».

Чинні програми передбачають вивчення колискових учнями початкової і основної школи на уроках мистецтва за принципом спіральної перспективи: поглиблене вивчення українських пісень у початкових класах продовжується в основній школі шляхом сприймання і обговорення, музичного аналізу, порівняння музичних образів більш складних зразків даного жанру, **колискових інших країн і народів світу**, а також творів інструментальних.

Вивчення колискових пісень на уроках мистецтва може відбуватися на різних етапах і передбачає використання різних **методів**, зокрема:

- сприймання колискових у аудіозапису чи у виконанні вчителя;
- обговорення змісту творів, їх музичних образів, виразних засобів, текстів та ін.;
- розучування і виконання колискових пісень з учнями;
- слухання кількох творів і порівняння подібних чи контрастних образів, мелодій, персонажів та ін.;
- театралізація колискових пісень;
- придумування ритмічного супроводу і рухів.

На етапі *мотивації учнів* до ознайомлення з новою темою вчитель може використовувати аудіозапис колискової (народний, естрадний, інструментальний варіанти), додатковий анімаційний матеріал, виконання твору «а капела» вчителем або учнем, виконан-

ня колискової запрошеними професійними співаками тощо.

Етап *вивчення нового матеріалу* потребуватиме використання різноманітних методів: від слухання до виконання, а також творчих, евристичних та ін. Для посилення емоційного враження від слухання колискової і створення відповідних почуттів на медіа-дошці можна пропонувати репродукції картин (наприклад, Олени Слободяник «Коліскова» – до твору «Ой, ходить Сон коло вікон» або картин Марії Приймаченко); враження від музики і відеоряду учні передаватимуть на папері (приймом створення емоційного малюнка). На цьому етапі доцільні групові форми роботи (обговорення, діалоги, мозковий штурм, змагання та ін.).

На етапі *вокально-хорової роботи* учні виконують колискові хором, групами чи соло; слід орієнтувати школярів на відображення у співі свого естетичного ставлення, почуттів до твору. Доречно занурити учнів у творчу роботу – театралізувати пісні, придумувати рухи, виконувати куплети пісні групами та ін.

Глибинним пластом світової пісенної культури є колискові різних країн і народів світу – до них неодмінно слід долучати школярів на уроках мистецтва. Пропоную колегам скористатися оригінальним **анімаційним проектом «Коліскові світу»** (керівники проекту – продюсер Арсен Готліб, мультиплікатор Єлизавета Скворцова, виробництво «МетрономФільм»), який легко відшукати в Інтернеті. Це добірка анімаційних фільмів, кожний із яких презентує одну колискову мовою певного народу. При цьому сюжет фільму повністю передає зміст пісні, а зображення відображає її національний колорит. Анімація виконана в манері наївного мистецтва, що нагадує дитячі малюнки. Тривалість одного фільму серії – приблизно 3 хвилини.

На наш погляд, ці мультфільми варто дозовано вводити в урок під час ознайомлення дітей з музичним мистецтвом різних народів; важливо, що учні отримують додаткову пізнавальну інформацію – своєрідну «візитівку» кожної країни, де представлено цікаві відомості з історії, географії, культурних традицій, символів країн, зможуть

запам'ятати найголовніші факти і фольклорні персонажі.

Українську колискову виконала народна артистка України Ніна Матвієнко. Голос цієї співачки символічний для нашого народу. До слова, анімаційний фільм до української пісні став найпопулярнішим за кількістю переглядів на сайті You Tube.

Проект «Коліскові світу» відзначається надзвичайно привабливими образами, алегоричність яких захоплює глядача з перших кадрів. Так, дорослі діти колісають маленьких мам, кури несуться на Місяці, давні африканські демони виявляються дуже симпатичними, а дванадцять колін ізраїлевих перетворюються на милих пташок. Тут давнє й первісне сплітається з живим та юним, фольклорні наспіви перетворюються на дитячі анімаційні фантазії, а тому все разом якимось чудодійним способом торкається душі і маленьких, і дорослих.

Застосування окремих мультфільмів цього проекту буде доречним на уроках мистецтва й у факультативній роботі. Сучасна програма з предмета «Мистецтво» містить теми, що передбачають ознайомлення учнів з фольклором. Але окремими темами це ознайомлення не обмежується, вони переплітаються

і «проростають» у інші навчальні теми, тож учитель має показувати ці зв'язки, а також поєднувати матеріал з вивченим учнями з інших курсів. З огляду на це, детально ознайомившись із запропонованим музично-візуальним матеріалом проекту Є. Скворцової, ми використовуємо його фрагменти на уроках практично в усіх класах.

Музичний матеріал міцніше запам'ятовується, якщо ґрунтується на візуальних образах. Пропонуємо таблицю тем уроків і добірку анімаційних фільмів, яка може бути розширена, змінена на власний розсуд чи смак педагогів (див. таблицю 1).

Як краще презентувати школярам колискові різних народів? Звісно, мультфільми вищеназваного проекту містять загальний пізнавальний матеріал, який розширює уявлення дітей і дає певні відомості з географії, історії та іншу інформацію з культури різних країн і народів, однак, на уроках мистецтва зосереджуємося на музичній складовій – власне на колискових.

Оскільки учні мають певний досвід сприймання і виконання українських колискових, то одним із прийомів роботи з колисковими різних країн може виступати *прийом порівняння* – текстів, музичних образів, засобів музичної

виразності. Для цього нами була здійснена дослідницька робота, щоб з'ясувати *спільні і відмінні риси* колискових українців та інших народів. Нами виокремлено такі спільні характерні ознаки колискових пісень усіх народів світу: проста мелодія, що легко запам'ятовується; складається з повторюваних коротких музичних фраз; відзначається плавністю, ріано-динамікою, помірним темпом, розміреним ритмом, що допомагає створити ефект гойдання. Однак чітко проглядаються особливості кожного музичного твору, в якому відбилися етнічна своєрідність, розвиток музичної культури певного народу, неповторний музичний стиль: ступеневий склад, рух мелодії (зокрема, специфічна пентатоніка присутня і в музиці народів Західної Європи, однак найбільш характерна вона для музики країн Далекого Сходу – Китаю, В'єтнаму); характерні ритми; музичний супровід (використання тих чи інших музичних інструментів), особлива манера виконання. Саме ці риси музичних творів засвідчують їхню автентичність, тому так важливо донести їх до учнів, навчити сприймати, виділяти і розуміти їхню важливу роль у створенні музичного образу. Зоровий ряд у мультфільмах візуалізує музичні образи, завдяки

Таблиця 1

Клас	Тема	Анімаційний фільм	Етап уроку
1	Народні митці	«Котику сіренький»	Вивчення нового матеріалу
1	Зимові фантазії	Українська колискова	Вивчення нового матеріалу
2	Бринить природи мова кольорова. Зимові сни	Українська колискова	Мотивація
3	Портретна галерея	Українська колискова	Мотивація. Рефлексія
4	Найдорожча у світі	Коліскова на вибір	Узагальнення
4	Розмаїтість тематики українських пісень. Родинно-побутові пісні. Колискові	Українська колискова	Вокально-хорова робота
5	Музика стародавніх епох	Китайська колискова	Мотивація. Вивчення нового матеріалу
5	Народна музика. Пісня – душа народу	Білоруська колісанка	Вивчення нового матеріалу
6	Вокальна музика	Італійська колискова	Вивчення нового матеріалу
6	Жанри камерно-вокальної музики. Камерно-вокальні жанри: пісня	Французька колискова. Білоруська колісанка	Мотивація
7	Музичне мистецтво у нашому житті. Пісні рідного дому	Українська колискова	Актуалізація знань учнів
7	Народна пісня в сучасному житті	Коліскова за власним вибором учителя	Вивчення нового матеріалу

чому слухач-глядач перебуває під неабияким враженням.

Представимо з нашої практики опис декількох фрагментів уроків (на різних його етапах) з використання проекту Є. Скворцової «Коліскові світу».

На одному з уроків **теми «Народна музика» у 5 класі** пропонуємо познайомити учнів з особливостями народної музики Африки – на прикладі коліскової пісні.

На етапі актуалізації знань учитель поводить *бесіду* «Що я знаю про Африку?» з метою з'ясувати знання учнів про цей континент і підвести їх до уявлення, яким може бути мистецтво африканських народів. На фоні музики з м/ф «Чунга-Чанга» за 2–3 хвилини учні пригадують інформацію з навчальних курсів про тваринний світ, ландшафт, кліматичні умови, музичні інструменти, одяг людей тощо. Учитель пропонує уточнюючі запитання: «Чим відзначаються люди, які живуть на африканському континенті? Можливо, вам відомі їхні традиції? Як відзначають вони свята? Які танці можуть виконувати? Чи співають ці люди пісні?»

Учитель застосовує **стратегію «Асоціативний куш»**. Для цього на дошці в центрі написано: «Народна музика Африки», педагог пропонує назвати всі слова і фрази, які асоціюються з народною музикою африканського континенту – їх записують на дошці навкруг основної фрази. «Куш» може складатися з таких слів: основний музичний засіб – ритм, ударні інструменти, колективні танці, барабани, бадьорий характер, гучність виконання, ритуальність, голосні вигуки, пісня-танець та ін. Далі окремими питаннями вчитель допомагає школярам встановити якомога більше зв'язків між написаними словами. Біля окремих слів учитель ставить запитання – наприклад, біля слова «пісня-танець»: «Які пісні-танці можна уявити у виконанні цих людей? Які жанри могли б характеризувати пісенне мистецтво Африки? Якою б могла бути коліскова пісня африканської матері?» Учитель пропонує послухати таку пісню і подивитися фрагмент проекту з нею.

Далі клас розподіляється на групи, кожна з яких отримує декілька завдань-запитань і отримує впродовж

кількох хвилин відповіді на них (**пошукова групова робота**).

1 група. Яка за характером ця коліскова? Який настрій створює? Чи схожа вона на коліскову, яку вам співала мама?

2 група. Про що може співатися в такі колісковий? Які образи використано у фільмі?

3 група. Чи був у пісні інструментальний супровід? Які інструменти ви почули? Як називається спів без супроводу? Що створювало ефект супроводу співу виконавців?

4 група. Скільки ви почули виконавців – одного, двох чи більше? Як називається великий співочий колектив? Чому коліскову співає цілий хор?

Практичне завдання. Вчитель пропонує повторити ритм коліскової (вчитель вмикає в аудіозипису кілька фраз коліскової, учні під час її звучання легко відстукують ритм по столу пальчиками або вказівним пальцем по долоні другої руки). Учні намагаються запам'ятати і наспівати мелодію або ж підспівують виконавцям у запису. Після того можна продовжувати аналізувати з учнями особливості ритму, мелодії африканської коліскової.

У **4 класі** на уроках мистецтва школярі опановують **тему «Загадковий Далекий Схід»**. У ході уроку презентовано анімаційні фільми «Коліскова Японії» і «Коліскова Китаю» та з допомогою **евристичної бесіди** виокремлено їхні особливості. На завершальному етапі для закріплення матеріалу пропонуємо **командну роботу – гру** «Склади віяло, або Знайди правильну відповідь». Учні розподіляються на групи, капітани виходять до дошки і отримують різкокольорові довгі смужки з фрагментами флористичного східного пейзажу, на звороті їх записані відповіді. Учні слухають запитання вчителя, у команді відшуковують правильні відповіді на звороті смужок і прикріплюють смужки до дошки магнітами у формі віяла лицьової стороною наверх – смужку до смужки під кутом; якщо відповіді правильні, то на утвореному віялі виникне зображення східного пейзажу.

Учитель пояснює школярам, що закріплюючи знання про культуру й музичні твори – коліскові Сходу, вони

зможуть створити культову річ – віяло як атрибут кожної жінки країн Сходу. Запитання до гри:

1. Який характер має мелодія коліскової з Китаю? (Незвичайний, казковий, таємничий).

2. Що нагадує звучання коліскової з Японії? (Повільну пісню-розповідь жінки).

3. Які музичні інструменти ви почули в китайській колісковій? (Дзвоники з переливами).

4. Які звукові ефекти супроводжують спів китайської коліскової? (Падіння краплин води, шум вітру, спів пташок, звуки салюту).

5. Скільки виконавців співає китайську коліскову і які це голоси – чоловічі чи жіночі? (Один виконавець, чоловічий голос).

6. Скільки виконавців виконує японську коліскову, і які це голоси – чоловічі чи жіночі? (Один виконавець, жіночий голос).

7. Який ритм коліскових з Японії і Китаю? (Розмірений, спокійний, нагадує гойдання).

8. Що надихало людей на створення коліскових пісень? (Краса природи, ніжні почуття до дітей).

9. Як звертаються до дитини в японській пісні? (Мій гарний малюк).

10. Чи змінюється гучність мелодії в японській і китайській коліскових? (Коліскова звучить на різному).

Один з **уроків у 5 класі (тема «Професійна музика»)** передбачає *вивчення і виконання* білоруської коліскової «Довгий день» (*етап художньо-творчої діяльності*). Розучується пісня після перегляду фільму з проекту і обговорення коліскової, учні під керівництвом педагога з'ясовують особливості білоруської вокальної та інструментальної народної музики. Вчитель звертає увагу учнів, що в колісковій чергуються вокальний і інструментальний фрагменти і запитують: «Чи це характерно для коліскової? Чому ж автори вдалися до такого прийому? (Певно, щоб показати нам характер народної музики – і вокальної, і інструментальної). Назвіть слова, які характеризують вокальну частину? (Сумовита, протяжна, тиха, ласкава та ін.). Проаналізуйте мелодію і ритм (Мелодія плавна, повільна, тиха;

ритм розмірених). Який характер має інструментальна частина? (Танцювальний, веселий, радісний та ін.). Що посприяло створенню такого характеру? (Швидкий темп, гучна динаміка, танцювальний ритм). Які музичні інструменти ви почули? (Бубон, цимбали, скрипку)».

Робота з музичним твором починається із запитання вчителя про головну ознаку професійної музики (наявність авторів) та *сприймання* колискової на музику Геннадія Буравчика, слова – Василя Раїнчика. *Бесіда* проводиться за такими запитаннями: Для кого співається пісня – кому призначена? (Малюкам). А чому ви так вирішили – які слова зустрічаються в тексті? (Зайчики, пташки, машинки, казки, книжки...). Якою за характером мелодією відзначається колискова? (Вона спокійна, ласкава, ніжна, пестлива).

Далі учні разом з педагогом з'ясовують, чи можна цю авторську колискову сприйняти за народну (так), і розмірковують про ознаки, за якими це можливо зробити – наспівність мелодії, її протяжність, повторення музичних фраз, а також – текст пісні, повторюваний приспів із словами «баю-бай»).

На *етапі розучування* педагог порозово співає колискову, а учні повторюють ці фрази. Допоміжним прийомом виступає показ руху мелодії учнями, який можна відобразити лінією на дошці. У процесі вокально-хорової роботи вчитель просить школярів подумати, як краще виконувати цю пісню, якими мають бути темп, динаміка, манера виконання.

Оскільки школярі вже слухали колискові пісні з України, Японії і Китаю, доцільно буде запитати: якщо порівняти мелодії, то білоруська пісня ближче до колискової якої країни і чому?

У ході розучування вчитель запитує, чи учні розуміють слова цієї колискової? А оскільки школярі легко розгадали «мовний ребус», учитель підсумовує, що не тільки музика, а й білоруська, російська і українська мови споріднені, тобто мають одне коріння.

Калыханка

Доўгі дзень,
Цёплы дзень
Адпывае за аблокі.
Сіні цень,
Сонны цень

Адваўзае ў кут далёкі.
Збеглі зайкі ўсе ў лясцы.
Змоўклі птушак галасы.
І буслы ў гняздо схавалі
Свае доўгія насы.

Прылеў:

Баю-бай, баю-бай,
Вачаняты закрывай. (2 разы)
Пакрысе
На расе
Патухаюць зоркі-сплюшкі.
Гулі ўсе,
Казкі ўсе
Пахаваны пад падушкі.
Спяць і мышкі і стрыжы.
Спяць машыны ў гаражы
Ты таксама
Каля мамы
Ціха-ціхенька ляжы.

Прылеў:

Баю-бай, баю-бай,
Вачаняты закрывай. (2 разы)
Спяць і мышкі і стрыжы.
Спяць машыны ў гаражы
Ты таксама
Каля мамы
Ціха-ціхенька ляжы.

Прылеў:

Баю-бай, баю-бай,
Вачаняты закрывай. (2 разы)

Висновки. Серед народних пісень усіх народів світу особливою красою вирізняються колискові пісні. Цей особливий жанр завжди привертав увагу дослідників народної творчості, мистецтвознавців, поетів, композиторів. Саме під впливом колискових пісень, які дослідники ще називають материнськими, у дитини виховується любов до природи, Батьківщини, повага до старших – закладаються одвічні загальнолюдські й національні цінності, що особливо актуально для сучасної молоді.

Коліскові пісні народів світу мають спільні й відмінні риси. Вони є вагомим засобом ознайомлення учнів з культурою різних країн на уроках мистецтва; теми років за чинними програмами дозволяють вчителю творчо використовувати анімаційний проект Є. Скворцової «Коліскові світу» для виконання навчальних, розвивальних і виховних завдань.

Вважаємо, що творчий проект «Коліскові світу» може бути основою для створення вчителем та учнями власних культурно-творчих проектів, проведення свят, вечорів, присвячених мистецтву певної країни чи регіону, підготовки учнями групових та індивідуальних дослідницьких робіт, – тут бачимо **перспективу подальшої роботи** в цьому напрямку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Головин В. В. Колыбельная песня и приемы убаюкивания // Дети и народная культура. IV Виноградовские чтения. – Новосибирск, 1990. – С. 14–16.
2. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість : посіб. для вищ. та серед. учб. закладів. – Київ : Муз. Україна, 1990. – 336 с.
3. Коропниченко, А. К вопросу о жанровой атрибуции колыбельных напевов // Традиционное искусство и человек. Тезисы XIX научной конференции молодых фольклористов памяти А. А. Горковенко. – СПб. : Белый город, 1997. – С. 34–39.
4. Мартынова А. Н. Особенности композиции восточнославянских колыбельных песен // Мир детства и традиционная культура : сб. научных трудов и материалов. – вып. 2. – Москва : Государственный центр русского фольклора, 1996. – 326 с.
5. Марчун О. В. Поетика української колискової пісні: мотиви, функції, образи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук зі спеціальності 10.01.07 – фольклористика. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005. – 12 с.
6. Мельников М. Н. Русский детский фольклор. – Москва : Просвещение, 1987. – 240 с.
7. Черевченко В. В. Вербальні знаки етнокультури в українському дитячому фольклорі : рукопис. – Автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2015. – 20 с.

REFERENCES

1. Golovin, V.V. (1990). *Kolybelnaia pesnia i priemy ubaiukyvanyia* [Lullaby song and techniques of lullabies]. In *Deti i narodnaia kultura* (pp.14–16). Novosibirsk.
2. Ivanytskyi, A. I. (1990). *Ukrainska narodna muzychna tvorchist* [Ukrainian folk musical works]. Kyiv: Muz. Ukraina.
3. Koropnichenko, A. (1997). *K voprosu o zhanrovi atributsii kolybelnykh napevov* [On the question of genre attribution of lullabies]. In *Traditsionnoe iskusstvo i chelovek* [Traditional art and human]. Conference Proceedings (pp. 34–39). St. Petersburg: Belyi gorod.
4. Martynova, A.N. (1996). *Osobennosti kompozitsii vostochnoslavianskikh kolybelnykh pesen* [Features of composition of East Slavic lullaby songs]. In *Mir detstva i traditsionnaia kultura*: Vol. 2. Moscow: Gosudarstvennyi tsentr russkogo folklore.
5. Marchun, O. V. (2005). *Poetyka ukrainskoi kolyskovoï pisni: motyvy, funktsii, obrazy* [Poetics of the Ukrainian lullaby: Motives, functions, images] (Dissertation Abstract, Kyiv).
6. Melnikov, M. N. (1987). *Russkii detskyi folklore* [Russian children's folklore]. Moscow: Prosveshchenie.
7. Cherevchenko, V. V. (2015). *Verbalni znaky etnokultury v ukrainskomu dytiachomu folklori* [Verbal signs of ethno-culture in Ukrainian children's folklore]. (Dissertation Abstract, Kyiv).

Стаття надійшла до редакції 06.12.2017 р.